PLOTYN

DZIEŁA WSZYSTKIE

TOM II/1

Traktaty 22–26

Redakcja naukowa
Marcin Podbielski

Tłumaczenie
Anna Zhyrkova
Marcin Podbielski

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie

Kraków 2026

Spis treści

Lista skrótów vii
Tablica porównawcza układu dzieł Plotyna według *Ennead* z porządkiem chronologicznym x
Tablica porównawcza porządku chronologicznego dzieł Plotyna z układem według *Ennead* xi
Do czytelnika xiii

Tłumaczenia

Traktaty 22–23 [VI 4–5] *O tym, że byt, jedno i bycie tożsamym są zarazem wszędzie jako całe* 3
Wprowadzenie do traktatów *O tym, że byt, jedno i bycie tożsamym są zarazem wszędzie jako całe* 5
Przypisy 10
O tym, że byt, jedno i bycie tożsamym są zarazem wszędzie jako całe księga pierwsza 13
Przypisy 33
O tym, że byt, jedno i bycie tożsamym są zarazem wszędzie jako całe księga druga 55
Przypisy 68

Traktat 24 [V 6] *O tym, że to co poza bytem nie myśli, i czym jest to, co myśli jako pierwsze oraz jako drugie* 87
Wprowadzenie do traktatu 24 *O tym, że to co poza bytem nie myśli, i czym jest to, co myśli jako pierwsze oraz jako drugie* 89
Przypisy 91
O tym, że to co poza bytem nie myśli, i czym jest to, co myśli jako pierwsze oraz jako drugie 93
Przypisy 97

Traktat 25 [II 5] *O tym co w możności i w akcie* 105
Wprowadzenie do traktatu 25 *O tym co w możności i w akcie* .. 107
Przypisy 108
O tym co w możności i w akcie 109
Przypisy 114

Traktat 26 [III 6] *O niedoznawaniu u tego co bezcielesne* 119
Wprowadzenie do traktatu 26 *O niedoznawaniu u tego co bezcielesne* 121
Przypisy..... 125
O niedoznawaniu u tego co bezcielesne 127
Przypisy..... 153

Bibliografia Tomu II/1..... 195
I. Wydania tekstów źródłowych Plotyna..... 197
II. Tłumaczenia i komentarze tekstów Plotyna 198
III. Wydania tekstów starożytnych..... 199
IV. Literatura drugorzędna 207

Lista skrótów

Oznaczenia w tekście tłumaczenia

[ ]	wyrazy dodane przez tłumacza
{}	passus uznany przez wydawców za prawdopodobnie skażony, ale pozostawiony w głównym tekście przez wydawców *Plot.* H–S^2
⟨ ⟩	tekst dodany przez któregoś z wydawców, nieobecny w rękopisach
1, **2**, **3**,...	numery rozdziałów (na marginesie)
5, *10*, *15*,...	numery wierszy (na marginesie, wskazane w przybliżeniu), identyczne u wydawców poczynając od *Plot.* H–S^1
|	przybliżony podział w tekście linii wskazanych na marginesie
‖	początek wewnątrz akapitu nowego rozdziału w numeracji Marsilia Ficina wskazanego na marginesie

Skróty w przypisach i komentarzach specyficzne dla wydań tekstów klasycznych

ad. loc.	*ad locum*, komentarz do miejsca cytowanego
1 [I 6], 2.3	odnośnik do dzieła Plotyna: numer traktatu [*Enneada* traktat / w / *Enneadzie*], rozdział.wiersz
I.2.3.4	oznaczenie odnośnika w dziele klasycznym jednoznacznie numerowanym: księga.rozdział.sekcja.wiersz
I.2, 345a6 I.2, 34.56	oznaczenie odnośnika w dziele klasycznym niejednoznacznie numerowanym: księga.rozdział, strona[.]sekcja[.]wiersz; lub: księga.rozdział, kolumna.wiersz

Skróty bibliograficzne

Wydania tekstu greckiego Plotyna i Porfiriusza

H–S	Wszystkie wydania i wersje tekstu opracowane przez Paula Henry'ego i Hansa-Rudolfa Schwyzera.
(wyd.) H–S^1	Wydanie *Plotini Opera*, oprac. Paul Henry i Hans-Rudolf Schwyzer, 1951–1973 [„Editio maior"].

(wyd.) H–S^2	Wydanie *Plotini Opera*, oprac. Paul Henry i Hans-Rudolf Schwyzer, 1964–1983 [„Editio minor"].
(wyd.) Harder & Beutler & Theiler	Wydanie i tłumaczenie *Plotins Schriften* (oprac. Richard Harder, Rudolf Beutler i Willy Theiler, tłum. Richard Harder i Rudolf Beutler, Hamburg 1956–1971.
Plot.	Wersje tekstu oryginalnego Plotyna.
Plot. Beutler	Tekst grecki po przyjęciu poprawek Rudolfa Beutlera w tekście i aparacie krytycznym wydania Harder & Beutler & Theiler.
Plot. Bréhier	Tekst grecki opracowany przez Émile'a Bréhiera w wydaniu *Ennéades*, oprac. Émile Bréhier, 1924–1938.
Plot. Creuzer	Tekst grecki opracowany przez Georga Friedricha Creuzera w wydaniu *Enneades*, oprac. Georg Friedrich Creuzer, red. Georg Friedrich Creuzer, Georg Heinrich Moser i Johann Friedrich Dübner, 1855.
Plot. Faggin	Tekst grecki opracowany przez Giuseppe Faggina w wydaniu *Le Enneadi I–III*, oprac. Giuseppe Faggin, 1947–1948.
Plot. H–S^1	Tekst grecki wydania H–S^1.
Plot. H–S^2	Tekst grecki wydania H–S^2.
Plot. H–S^3	Tekst grecki po przyjęciu poprawek *Addenda et corrigenda ad textum et apparatum lectionum*, w *Plot.* H–S^1, 348–407.
Plot. H–S^4	Tekst grecki po przyjęciu poprawek *Addenda et corrigenda ad textum et apparatum lectionum*, w *Plot.* H–S^2, 304–325.
Plot. H–S^5	Tekst grecki po przyjęciu poprawek artykułu Hansa-Rudolfa Schwyzera *Corrigenda ad Plotini textum* (Schwyzer 1987).
Plot. Harder	Tekst grecki po przyjęciu poprawek Richarda Hardera w tekście i aparacie krytycznym wydania Harder & Beutler & Theiler.
Plot. Kirchhoff	Tekst grecki opracowany przez Adolfa Kirchhoffa w wydaniu *Plotini opera*, oprac. Adolf Kirchhoff, 1856.
Plot. Müller	Tekst grecki opracowany przez Hermanna Friedricha Müllera w wydaniu *Enneades*, oprac. Hermann Friedrich Müller, 1878–1880.
Plot. Perna	Tekst grecki w anonimowym opracowaniu, w pierwszym drukowanym wydaniu w oficynie Pietra Perny, *Opera philosophica omnia*, 1580.
Plot. Theiler	Tekst grecki po przyjęciu poprawek Willy'ego Theilera w tekście i aparacie krytycznym wydania Harder & Beutler & Theiler.
Plot. Volkmann	Tekst grecki opracowany przez Richarda Volkmanna w wydaniu *Enneades*, oprac. Richard Volkmann, 1883–1884.

t00 Nazwisko	Wydania tekstu greckiego poszczególnych traktatów Plotyna. — „Nazwisko" zastępuje nazwisko edytora tekstu greckiego, w bibliografii (część I) pod nazwiskiem edytora.
Plot. Nazwisko	Tłumaczenia całości dzieł Plotyna oraz komentarze do nich. — „Nazwisko" zastępuje nazwisko tłumacza i/lub komentatora, w bibliografii (część II) pod nazwiskiem tłumacza i/lub komentatora.
t00 Nazwisko	Tłumaczenia poszczególnych traktatów na języki nowożytne Plotyna oraz komentarze do nich. — „00" zastępuje numer traktatu, „Nazwisko" zastępuje nazwisko tłumacza i/lub komentatora, w bibliografii (część II) pod nazwiskiem tłumacza i/lub komentatora.
ŻP	Tekst grecki *Żywota Plotyna* według wydania H–S^2.

Dzieła referencyjne (słowniki, encyklopedie, kolekcje i/lub serie wydań tekstów oryginalnych)

Bailly	Bailly Anatole, 1963, *Dictionnaire Grec-Français* [wyd. 26].
Bailly 2020	Bailly Anatole, 2023, *Dictionnaire Grec-Français*, red. Gérard Gréco, André Charbonnet, Mark De Wilde, et al.
BHG	Halkin François, 1957, *Bibliotheca hagiographica graeca*.
Dimitrakos	Dimitrakos Dimitrios, 1964, *Mega lexikon olis tis ellinikis glossis*.
DK	Diels Hermann i Kranz Walther, 1951, *Die Fragmente der Vorsokratiker*.
Kriaras	Kriaras Emmanouil, 1995, *Neo elliniko lexiko tis sinchronis dhimotikis glossas*.
LSJ	Liddell Henry G., Scott Robert, Jones Henry S. i McKenzie Roderick, 1968, *A Greek-English Lexicon* [wyd. 9].
L&S	Long Anthony A. i Sedley David N., 1988, *The Hellenistic Philosophers*.
TM	Numer papirusu według trismegistos.org.
Triantafillidis	Idrima Manoli Triantafillidi, 1998, *Lexiko tis kinis neoellinikis* [wyd. 3].
SVF	von Arnim Hans i Adler Maximilian, 1903–1924, *Stoicorum veterum fragmenta*.

Tablica porównawcza układu dzieł Plotyna według *Ennead* z porządkiem chronologicznym

Enneady	Traktat	*Enneady*	Traktat	*Enneady*	Traktat
I 1	53	III 1	3	V 1	10
I 2	19	III 2	47	V 2	11
I 3	20	III 3	48	V 3	49
I 4	46	III 4	15	V 4	7
I 5	36	III 5	50	V 5	32
I 6	1	III 6	26	V 6	24
I 7	54	III 7	45	V 7	18
I 8	51	III 8	30	V 8	31
I 9	16	III 9	13	V 9	5
II 1	40	IV 1	21	VI 1	42
II 2	14	IV 2	4	VI 2	43
II 3	52	IV 3	27	VI 3	44
II 4	12	IV 4	28	VI 4	22
II 5	25	IV 5	29	VI 5	23
II 6	17	IV 6	41	VI 6	34
II 7	37	IV 7	2	VI 7	38
II 8	35	IV 8	6	VI 8	39
II 9	33	IV 9	8	VI 9	9

Tablica porównawcza porządku chronologicznego dzieł Plotyna z układem według *Ennead*

Traktat	*Enneady*	Traktat	*Enneady*	Traktat	*Enneady*
1	I 6	19	I 2	37	II 7
2	IV 7	20	I 3	38	VI 7
3	III 1	21	IV 1	39	VI 8
4	IV 2	22	VI 4	40	II 1
5	V 9	23	VI 5	41	IV 6
6	IV 8	24	V 6	42	VI 1
7	V 4	25	II 5	43	VI 2
8	IV 9	26	III 6	44	VI 3
9	VI 9	27	IV 3	45	III 7
10	V 1	28	IV 4	46	I 4
11	V 2	29	IV 5	47	III 2
12	II 4	30	III 8	48	III 3
13	III 9	31	V 8	49	V 3
14	II 2	32	V 5	50	III 5
15	III 4	33	II 9	51	I 8
16	I 9	34	VI 6	52	II 3
17	II 6	35	II 8	53	I 1
18	V 7	36	I 5	54	I 7

Do czytelnika

W niniejszej publikacji przedstawiamy pierwsze pięć z piętnastu traktatów Plotyna, które stanowić będą całość Tomu II jego dzieł. Są to traktaty 22–26, powstałe bezpośrednio po przybyciu Porfiriusza do szkoły Plotyna. W traktatach tych znajdujemy odpowiedź na pierwsze z problemów, „które w tym czasie były podnoszone" przez uczniów Plotyna (*ŻP* 5.5–7). W traktatach 22–26 Plotyn ukazuje w sposób szczegółowy relacje stanowiące podstawę przyczynowości, którą w dziełach pierwszego okresu swojej twórczości uznaje za osnowę tworzącą bogactwo naszej rzeczywistości. Jego wcześniejsze krótkie uwagi na temat sposobu zaistnienia i bytowania umysłu, duszy i ciał zostają w traktach 22–26 rozwinięte w długie wywody, doprecyzowujące kwestie jedności i dwoistości umysłu, jedności i całości wewnętrznie mnogiej duszy i świata fizycznego, działania i doznawania, przyczynowości *jedna* i materii, przyczynowania dokonującego się w relacji aktu i możności. Wywody te budują wyjaśnienie mechanizmów przyczynowania w sposób niezwykle spójny i konsekwentny zarówno z poprzednio zarysowanymi rozwiązaniami metafizycznymi, jak i z rozumieniem aktu i możności, które wynika z dzieł Arystotelesa. Wyjaśniając istnienie mnogości, rozciągłości i zmiany, Plotyn wskazuje na niefizyczne, nie poddane doznawaniu ani nie bezpośrednio sprawcze racje świata fizycznego i ukazuje istnienie całej rzeczywistości uprzyczynowanej, czyli świata umysłu, duszy i ciał, jako posiadające charakter poznawczy i znakowy. Dlatego też i dialogicznym głosom uczniów Plotyna, których pytania często są zapisane w poniżej publikowanych traktatach, i współczesnemu czytelnikowi wnioski wyprowadzone przez Plotyna mogą wydawać się paradoksalne, niezgodne z potocznym rozumieniem ilości, wielkości i ciągłości. Trudności przedstawianych kwestii Plotyn stara się sprostać poprzez dostosowanie języka swojej wypowiedzi do bardziej technicznego niż poprzednio zbioru poruszanych zagadnień.

Cechą szczególną języka traktatów, które tu prezentujemy, a także traktatów późniejszych, które są przygotowywane obecnie do druku, jest zatem wzrost komplikacji składniowej, większa obecność rzadkich wyrazów, nieraz użytych w archaicznych sensach, paradoksalnie także większa

obecność sensów późnych, nie notowanych przez słowniki greki starożytnej. Dla zrozumienia tych ostatnich sensów musieliśmy sięgać do słowników greki współczesnej, do słownika Dimitriosa Dimitrakosa, ukazującego całość *de facto* nieprzerwanej ewolucji sensów języka greckiego od epoki homerowej do lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, także do własnej znajomości uzusu nowogreckiego (redaktor naukowy niniejszego tomu miał okazję wiele lat temu zapoznać się z podstawami greki współczesnej i osłuchać się z dzisiejszym użyciem słów odwiecznie w grece obecnych podczas studiów w Grecji). W przypisach do niniejszego tomu czytelnik znajdzie, między innymi, prezentację wyników naszej pracy nad tym aspektem słownictwa Plotyna, opartą na zestawieniu definicji zawartych w słownikach greki starożytnej oraz późniejszej z przykładami faktycznego późniejszego starożytnego uzusu greckiego, jakie dziś nietrudno znaleźć dzięki rozbudowie bazy Thesaurus Linguae Graecae o całość literatury greckiej do końca okresu przednowożytnego. Czytelnik niniejszego tomu zauważy także, iż do języka Plotyna wraz z początkiem traktatu 22–23 wkraczają liczne nowe terminy techniczne, nieobecne w traktatach pierwszego okresu jego twórczości.

Owe terminy otrzymują w przekładzie standardowe odpowiedniki, zachowywane także w kontekstach, w których stylistyka polska domaga się posłużenia się wyrazem pozornie synonimicznym, w istocie jedynie zwyczajowo używanym dla wskazania na pewien wąski wycinek rzeczywistości. Konceptualizując dla nas różnorodne fakty poprzez sens wyrazu o znacznie szerszym zakresie Plotyn wskazuje na ich istotną lub wręcz ontyczną jedność. Zarazem nieraz rozróżnia on to, co my dziś, przynajmniej w naszej stylistyce, utożsamiamy. Wszechświat (*to pan*), rozumiany jako zbiór rzeczy absolutnie „wszystkich" (*ta panta*), ani logicznie, ani ontycznie nie jest dla niego tożsamy z byciem „całością". Wprowadzając rzadko dziś używane formy zaimka „wszystek" w miejscach, w których czytelnik oczekiwałby wyrazu „cały", rozumiemy zarazem, że słuszność takiego rozróżnienia ujawnia się dopiero przy lekturze całości podzielonego przez Porfiriusza na dwie części traktatu 22–23 [VI 4–5].

Z podobnych względów zachowujemy w kolejnych traktatach rozwiązania translatorskie przyjęte w tomie I, nawet jeśli odpowiedniki greckich terminów takich jak *eidos* (zwykle „forma") lub *logos* („racja") w pewnym kontekście mogą wydać się polskiemu czytelnikowi niewłaściwe. Edytując i wydając dzieła Plotyna w kolejności chronologicznej widzimy jedność jego terminologii filozoficznej oraz stabilność jej sensów, począwszy

co najmniej od traktatów 9–10. Poszerza się ona o nowe wyrażenia, jest stosowana do coraz szerszych zakresów faktów, ale nie ulegają zmianie filozoficzne zasady wyjaśniania rzeczywistości, które ona wyraża, a które łączą w sobie Platońskie rozumienie pierwszeństwa dobra z Arystotelesowską dialektyką formy-*eidosu* i materii, aktu i możności, oraz stoicką wizją świata cielesnego, będącego mnogością zmiennych ujakościowień jednej materii. Terminologia ta była ustalana na tle pierwszych wersji przekładów również tych traktatów, które będą publikowane w kolejnych tomach. Zanim przedstawimy ją w sposób kompletny w słowniku w tomie IV, odsyłamy zatem czytelnika do naszych wyjaśnień we Wprowadzeniu do tomu I. Stabilność terminologiczna naszego przekładu pozwala na wyrażenie filozoficznie spójnych, choć dla nas dziś nieraz paradoksalnych wyjaśnień rozciągłości i mnogości świata cielesnego, wprowadzonych przez Plotyna w traktatach obecnie czytelnikowi prezentowanych.

Paradoksalny charakter owych wniosków Plotyna oraz częstsze niż poprzednio użycie skomplikowanych struktur składniowych dla wyrażenia złożonych relacji przyczynowych sprawia liczne trudności również wydawcom greckiego tekstu Plotyna. Pod wpływem uwag tłumaczy i komentatorów, którzy korespondowali z wydawcami pomnikowej Editio maior (H–S^1), Paulem Henrym i Hansem-Rudolfem Schwyzerem, w Editio minor (H–S^2) badacze ci niezwykle często odchodzą od ustalonego przez nich w Editio maior archetypu rękopisów. Ponieważ Editio minor, wraz z jej Addendami (H–S^4), jest uznawana za ostateczną wersję tekstu zrekonstruowanego przez Henry'ego i Schwyzera, przyjęliśmy to wydanie za podstawę naszego przekładu. W niniejszym tomie musieliśmy wszelako tekst ten stale konfrontować z aparatem krytycznym obu wydań H–S i ich Addendów. Już bowiem w Editio maior wydawcy nieraz porzucają zrekonstruowany tekst archetypiczny, który czytelnik może poznać wyłącznie dzięki lekturze aparatu krytycznego. Niezwykle liczne poprawki i domysły bardzo często służą usunięciu wyżej przedstawionych paradoksów z oryginalnego tekstu. Przekład na język polski tekstu ustalonego w Editio minor traci czytelność, wikłając idee Plotyna w sprzeczności i paralogizmy. Pokrewieństwo między gramatyką grecką i polską skłania bowiem tłumacza do oddawania nie tylko odczytywanej przezeń myśli, ale także struktury składniowej tekstu i wyrażonych przez tę strukturę relacji logicznych. Zaproponowanie daleko idącej parafrazy, w istocie reinterpretującej myśl Plotyna, jaką zwykle konstruują autorzy przekładów na współczesne języki niefleksyjne, jest dla polskiego tłumacza bardzo trudne. Parafraza taka zakłada bowiem, że piszemy tekst przekładu

niemalże na nowo, w porządku składniowym i logicznym opartym na krótkich zdaniach właściwych współczesnemu komentarzowi. Tymczasem dla polskiego tłumacza oczywistym podejściem zawsze będzie możliwie minimalna ingerencja w strukturę składniową i zarazem logiczną długich zdań greckich, idąca tak dalece, jak dalece wymaga tego czytelność odwzorowania tejże struktury po polsku. Jeżeli rezultat takiego przekładu wikła nas w sprzeczności, i jeśli te sprzeczności powstają w miejscach ingerencji wydawców w zachowany tekst rękopisów, konieczne staje się przeanalizowanie tych ingerencji.

Kolejne rewizje niesatysfakcjonujących nas tłumaczeń standardowej wersji tekstu doprowadziły nas przeto do punktu, w którym rewizja ostateczna, dokonana przez redaktora naukowego, połączona została z powrotem w wielkiej liczbie miejsc do tekstu archetypicznego. Za każdym razem powrót ten wymagał uzasadnienia filologicznego oraz filozoficznego, które czytelnik znajdzie w przypisach. Niekiedy niezbędne było ponowne rozważenie wyliczonych w aparacie krytycznym świadectw rękopiśmiennych. Nieraz dla uniknięcia czasem fantastycznych koniektur wystarczało jedynie poprawienie interpunkcji zachowanego tekstu archetypicznego. Analiza samego tekstu źródłowego, na którym opieramy nasz przekład, nie tylko przedłużyła naszą pracę, ale także wydłużyła o liczne przypisy tekst planowanego tomu II. Uznaliśmy zatem za stosowne podzielić tom II *Dzieł wszystkich* Plotyna na trzy części. Dzięki temu czytelnik uzyska szybciej dostęp do wyników naszej pracy, zaś tom II nie będzie nieporęczny przez swoją opasłość. Kolejne jego zeszyty otrzymają jednak ciągłą paginację.

Pierwotny przekład traktatów zamieszczonych w tomie II, dokonany przez śp. prof. Henryka Podbielskiego (z wyjątkiem traktatu 25 [II 5] *O tym co w możności i w akcie*, którego pierwszą wersję opracowała Anna Zhyrkova), uległ w toku naszych prac niemal całkowitemu przekształceniu. Odchodząc od jego wersji, odeszliśmy zarazem od standardowego rozumienia traktatów zawartych w tym tomie, ukształtowanego przez niewiarę badaczy w wyniki ich własnej pracy historycznej. Nie możemy zatem przypisać mu autorstwa przekładu, za którego ostateczny kształt i sens ponosimy wyłączną odpowiedzialność i który jako taki prezentujemy poniżej polskiemu czytelnikowi filozoficznemu.